

grundlighet och detaljrikedom. I Ekbergs text finns ett otal trådar som kommande forskning kan spinna vidare på och där den redovisning som finns i avhandlingen i själva verket redan hjälper den fortsatta forskning- en en bit på väg.

Författaren har alltså ställt målet högt när det gäller det empiriska källunderlaget, och det mesta tyder på att hans arbete täcker in samtliga centrala arkivsamlingar. Ett antal stickprov i hans viktigaste arkivmaterial, detektiva centralpolisens/statspolisens samlingar vid riksarkivet, föranledde några smärre frågetecken. De förmår dock inte skingra intrycket av ett i huvudsak väl genomfört arbete med källmaterialet. Vad som däremot varit på sin plats vore en mera principiell källkritisk diskussion kring de centrala källornas karaktär, eventuella brister och ensidigheter.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att avhandlingen hade mått väl av ett mera problematiserande grepp på själva forskningsuppgiften och av en annan systematik för den empiriska redovisningen; förbättringar på dessa punkter hade i själva verket kunnat göra arbetet till en mycket stark avhandling. Icke desto mindre bör det framhållas, att Ekberg genom att ta fram sitt omfattande och svårhanterliga material lämnat ett viktigt bidrag till nazismforskningen. De framtida forskare som är beredda att ta lite extra tid på sig för att sammanställa uppgifter ur Ekbergs text har en rik källa att ösa ur. Det är härvid värdefullt att avhandlingen är skriven på svenska, något som öppnar dörren till fallet Finland för forskare runtom i Norden.

Lauri Karvonen

Tulenkantajats och Lappos musa

Kari Selén, *Madame. Minna Craucherin levoton elämä* [Madame. Minna Crauchers stormiga liv]. WSOY. 225 s. Juva 1991.

Decennierna mellan världskrigen i Finland förefaller för dagens betraktare fyllda av dramatik och turbulens. Även persongalleriet, tidens aktörer, ger intryck av att vara färgrikare än vad de politiskt relativt stabila och ekonomiskt framgångsrika decennierna efter andra världskriget har kunnat uppvisa. Vennamo kan inte mäta sig med Kosola, eldsjälar som

Elias Simojoki saknar helt motstycke i dag, likaså grå eminenser som Kai Donner och världsmän som Hjalmar J. Procopé, för att inte tala om den avgrund som ligger mellan Mannerheim och allt som nutiden har förmått frambringa. Den nuvarande slätstrukenheten i detta avseende har förmodligen ett samband med stabiliteten och välståndet.

Kari Selén har nyligen avporträtterat en av dessa det förflutnas färgstarka gestalter i en biografi. Det är fråga om en person vid namn Maria Vilhelmina Lindell, för eftervärlden bättre känd under sitt alias Minna Craucher. Selén påpekar i förordet, att hans huvudperson inte åstadkom någonting bestående eller överhuvudtaget någonting positivt och inte heller var en typisk företrädare för sin epok, men att hennes story trots allt är värd att berätta. Det är lätt att hålla med författaren om detta.

Vem var då denna Minna Craucher, som under decenniernas lopp har blivit föremål för en hel del mytbildning? Bakom det exotiskt klingande namnet dolde sig en äventyrerska med stort Å. Hon var född av en ensamstående mor i Nokia den 23 augusti 1891. Under åren före första världskriget försörjde hon sig som gatflicka i Tammerfors och kom tidigt in på brottets bana – fram till 1923 hade hon suttit i fängelse fyra gånger för snatterier. Efter den sista frigivningen utvecklades hon i stället till en svindlartyp av nästan internationellt snitt; det var nu hon antog namnet Minna Craucher.

Sedan hon i mitten av tjugotalet hade slagit ned sina bopålar i Helsingfors etablerade hon sig som annonsupptagare och lyckades knyta värdefulla kontakter i tidningsmänna- och författarkretsar. Minna Crauchers litterära salong blev snart ett begrepp bland yngre författare, men hon umgicks också ytterst gärna med militärer. Några högre officerare förmådde hon dock inte fånga i sina garn. En av orsakerna till hennes popularitet var att hon serverade sprit dygnet runt, något som otvivelaktigt utgjorde en lockelse under de rådande förbudslagsförhållandena. Den ena festen avlöste den andra i "madames" hyrda våningar. Flera av deltagarna pressade hon på pengar genom att tala om att hon gjort abort för deras skull – ett foster som hon förvarade i en glasburk skulle övertyga de klentrogna. Under denna tid fogades också andra bedrägerier till hennes syndaregister.

Crauchers lägenhet vid Freesegatan blev en träffpunkt för den unga generationens finska författare. Hon uppges ha bekostat visselpiporna då några unga brushuvuden med Olavi Paavolainen i spetsen anordnade en visselkonsert på Nya studenthuset för ett antal äldre skalders höll recitationsafton. Minna Craucher har fått låna sina lätt igenkännliga drag åt flera gestalter i epokens finska litteratur. Mika Waltari skildrade henne med avsmak i genombrottsromanen *Suuri illusioni*, som kom ut 1928. Han kallade henne betecknande nog Irma Spindel.

Med Olavi Paavolainen upplevde madame Craucher en "kärlekssaga"

som varade i flera år. Den dramatiska höjdpunkten under denna romans nåddes när hon våren 1928 följde efter Paavolainen till Paris, trängde sig in på hans hotellrum och hotade honom med en pistol i den ena handen och en flaska syra i den andra. Paavolainen kände sig dragen till äldre kvinnor och hade en allmän benägenhet att sätta sig på alla krutdurkar, påstår hans biograf Matti Kurjensaari.

Att det inte var med sin skönhet Minna Craucher lockade männen var uppenbart: hon hade grova drag, platt näsa och en mun som hon alltför ofta glömde att stänga. Hon hade ett bullrande skratt och kraftig övervikt. Hon var alltid klädd efter senaste modet, men hennes smak lämnade trots detta en del övrigt att önska. Minna Craucher var rå och obildad samt en notorisk lögnerska, men utstrålade samtidigt en primitiv sensualism som inte kunde undgå att attrahera. Detta förenat med slughet och intelligens bildade en farlig kombination.

Som den ytterligt förslagna person hon var hade Minna Craucher näsa för det som rörde sig i tiden. Följaktligen förstod hon att haka på när Lapporörelsen vid decennieskiftet 1920–1930 gjorde sitt intåg på den politiska scenen. Som insamlare av medel för verksamheten gjorde hon sig nyttig; en gest som skänkte henne mycken goodwill var att hon donerade 15 000 armbindlar till deltagarna i bondetåget sommaren 1930. De s.k. bondeledarna, Vihtori Kosola, Iivari Koivisto och Matti Malkamäki samlades till överläggningar i hennes lägenhet vid Mechelingatan, där spriten flödade som förut. Med Kosola hade hon sannolikt ett intimt förhållande. Som ledningens allt i allo fick "lappkaptenen" inblick i alla hemligheter som rörde verksamhet och planer.

Det fanns dock de som inte såg Minna Crauchers växande inflytande över Lapporörelsens galjonsfigur Vihtori Kosola med blida ögon. Till dem hörde framför allt rörelsens generalsekreterare, generalmajor K.M. Wallenius. I början av februari 1932 inträffade en brytning, och Craucher avskedades från sin post. Den 11 februari uppsökte hon landshövdingen i Nylands län, generalmajor Bruno Jalander. Hon rådde myndigheterna att häkta Wallenius inom två veckor, annars kunde man vänta sig ett kupp försök. Det visade sig att hennes spådom var riktig: vid månadsskiftet februari–mars 1932 inträffade i Mäntsälä det illa förberedda "uppror" som därefter har fått bära den nyländska kommunens namn. Detta innebar slutet för Lapporörelsen, vars olagligheter statsmakten ursprungligen hade sett genom fingrarna med för att rörelsens syfte ansågs gott: att krossa bolsjevismen. Trots att dramatik inte saknades, blev regeringen herre över situationen utan att ett enda skott hade avlossats mellan de reguljära trupperna och skyddskåristerne som samlats i Mäntsälä.

Den 8 mars 1932, en knapp vecka efter det att Mäntsälä-upproret hade kuvats, inträffade en händelse som på nytt riktade strålkastarljuset mot den vid det laget tämligen skamfilade Lapporörelsen. Minna Crau-

cher dog för mördarhand i sin bostad vid Mechelingatan 23 i Helsingfors, skjuten bakifrån med två kulor genom huvudet.

*

Kari Selén skildrar Minna Crauchers liv synnerligen övertygande, men blir svaret skyldig när det gäller orsaken till hennes död. Det egentliga motivet för mordet förblir förborgat, uppenbarligen för att författaren – i likhet med tidigare utredare av fallet – inte haft tillgång till alla bitar i pusslet. Man har hittills förmodligen varit alltför fången i föreställningen att mordet var ett arbete utfört på beställning av en enhetlig Lapporörelse – då denna i själva verket redan länge varit djupt splittrad – och att motivet var att förhindra att Craucher kom med avslöjanden som kunde skada rörelsen. Selén förefaller visserligen att inse detta, men gör inte mycket för att nyansera bilden. Av skildringen framgår, att offret sedan tidigare kände sin baneman, den 1906 födde ekonomen Olavi Runolinna. Hon hade stämt möte med honom på eftermiddagen den ödesdigra dagen för att utbyta erfarenheter om den senaste tidens händelser. Samtalet fick dock ett abrupt slut sedan gästen dragit fram ett lånat vapen och avfyrat de dödande skotten. Det anmärkningsvärda är alltså, att Minna Craucher blev tagen av daga av en person som var om inte direkt hennes vän, så åtminstone en som tillhörde samma läger.

Varför blev det droppen för den mentalt instabile Runolinna att hans värdinna när de hade satt sig tillrätta i hennes berömda turkiska salong fällde repliken: "Nu borde man pressa (kiristää) Kai Donner"? På denna fråga lämnar Selén inget svar, trots att han återger repliken ordagrant. Craucher hade alltså – enligt den version av händelseförloppet som rättegångsprotokollen förmedlat till eftervärlden – genom att nämna Donners namn rört vid en synnerligen öm punkt. Man frågar sig varför var just detta så känsligt? Dådet måste ses mot bakgrunden av den skärade stämningen efter debaclet i Mäntsälä och konkurrensen mellan olika grupperingar inom ultrahögern. Selén talar om att Runolinna tillhörde den radikala sammanslutningen Frihetskrigets Fältgrå, som bildats i juni 1931 för att konkurrera med den moderatare Helsingfors frontmannaförening. Bägge organisationerna var lokalavdelningar i huvudstaden av det riksomfattande Frihetskrigets Frontmannaförbund, vilket trots sin karaktär av veteranorganisation i praktiken hade kommit att fungera som en politisk stödorganisation för Lapporörelsen.

I november 1931 hade myndigheterna fått vetskap om att general Hannes Ignatius, ordföranden för Frihetskrigets Fältgrå major Ragnar Gröning, dr Kai Donner och några andra personer hållit en överläggning för att planera en "palatsrevolution" som skulle äga rum inom kort. Minna Craucher hade goda förbindelser med ledningen för Frihetskrigets Fältgrå, till vilken utom Gröning hörde bl.a. direktör Aarne

Runolinna, mördarens bror, som anhölls tillsammans med honom efter dådet men släpptes efter några månader.

Aarne Runolinna hade hösten 1931 arbetat energiskt för att ena de splittrade högerkrafterna; i hans högtflygande planer ingick bl.a. en ny bondemarsch till Helsingfors i avsikt att installera en auktoritär regering. Mot "de fältgrå" (Gröning, Runolinna & Co) stod general Wallenius, kapten Artturi Vuorimaa, som hade varit ordförande i Helsingfors frontmannaförening och i likhet med generalen spelat en central roll under Mäntsälä-upproret, samt Frihetskrigets Frontmannaförbunds ledning i Tammerfors. Anmärkningsvärt är, att "de fältgrå" sonderade terrängen i Mäntsälä under upprorsdagarna, men blev illa mottagna av Vuorimaa och återvände till Helsingfors utan att ha företagit sig något.

Det förefaller m.a.o. som om konflikten mellan de två frontmannorganisationerna i huvudstaden hade haft sin grund i konkurrerande statsk uppsplaner; "de fältgrå" åtnjöt ett åtminstone moraliskt stöd av Lapporörelsens nyländska flygel, där Kai Donner var den tongivande gestalten vid sidan av bergsrådet Petter Forsström. Då Olavi Runolinna träffade Craucher i lägenheten vid Mechelngatan kom han med uttjtelser över Vuorimaa för att denne med sitt oöverlagda handlande hade fördärvat Lapporörelsens chanser; värdinnan utbrast i sin tur i förbannelser över Wallenius. Så långt råde alltså ingen oenighet. Men då Craucher antydde att Kai Donner borde "pressas" blev detta för mycket för Runolinna, som nu fick mod att göra det han kommit för att göra. Om Crauchers hotelse hade gällt Kosola, Wallenius eller någon annan koryfé i motståndarlägret hade Runolinnas reaktion förmodligen uteblivit.

Låg det verkligen ingenting annat bakom dådet än detta, att Minna Crauchers hot om att förråda en "vän" blev en tändande gnista? Var det enbart en handling i hastigt mod? Varför sökte Runolinna upp Craucher den 8 mars — enligt hans egen uppgift vid rättegången hade hans avsikt varit att "skjutsa" henne för att hon genom *Suomen Sosialidemokraattis* förmedling hade kommit med avslöjanden om Lapporörelsen. Verkar det troligt att Runolinna hade planerat att göra sig detta omak, om det närmast var Wallenius, Vuorimaa & Co som hade kommit att njuta frukterna av det? Var det kanske ett förräderi av annat slag, att den hala Minna hade ljerat sig med de sistnämnda mot "de fältgrå" som var motivet? Det är osäkert om vi någonsin får svaret på denna fråga, men det förefaller mig trots detta motiverat att ställa den. Det hela illustrerar enligt min mening även nödvändigheten av att man äntligen åstadkommer ett "porträtt i helfigur" av Lapporörelsen med alla högerradikala "stödrörelser".

Kari Selén är övertygad om att Olavi Runolinna handlade på eget bevåg, att det inte var fråga om någon konspiration och att den av Helsingfors rådstuvurätt i november 1932 avkunnade domen på sju års

tukthus var riktig. Samtiden var dock inte lika övertygad om detta; t.ex. historikern Aulis J. Alanen skriver i sin memoarbok *Perinteitä ja paljastuksia* (1987) att det förekom antydningar om att Aarne Runolinna i själva verket varit den skyldige, men att brodern hade tagit på sig skulden. Det hade kunnat vara på sin plats att i sammanhanget något beröra även dessa spekulationer. Tacksam får man däremot vara för att författaren inte förfaller till att berätta historien om hur Mannerheims visitkort hamnade i skålen som stod framme i Crauchers salong.

Selén redogör inte heller för de märkvärdiga interiörer som blottades under rättegången; en dryg vecka innan domen föll uppenbarade sig två kvinnliga vittnen från Åbo, som påstod sig ha hört att Crauchers baneman utsetts genom lottnings bland några Lappomän. De sade också att allting inte hade gått rätt till då Runolinna dragit den "vinnande" lotten: hans namn hade förekommit på flera av lotterna. Efter polisförhöret i Åbo hade en lappoman uppsökt dessa bägge vittnen och krävt att de skulle frågå sina utsagor och i stället hålla sig till uppgifterna i det maskinskrivna formulär han överräckte till dem. De två kvinnornas vittnesmål lämnades dock utan beaktande av domstolen. Summa summarum: trots en imponerande detektivinsats har Kari Selén inte förmått lösa alla gåtorna i fallet Minna Craucher.

Henrik Ekberg

Jussila torpederar kuppteorin

Osmo Jussila, *Suomen tie 1944–1948. Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa* [Finlands väg 1944–1948. Varför landet inte blev en folkdemokrati] WSOY. 277 s. Helsinki 1990.

Osmo Jussilas bok framstår som en syntes och komplettering av den forskning som utförts rörande problematiken kring "farans år" sedan vissa centrala arkiv (Paasikivis dagböcker och arkiv, FKP:s arkiv) i mitten av 1980-talet blev tillgängliga för forskningen. I fråga om tidigare forskning stöder Jussila sig fr.a. på undersökningar av den tyske historikern Hermann Beyer-Thoma och forskarna inom projektet "FKP:s historia" Kimmo Rentola och Raimo Parikka. Bland det nya källmaterial Jussila använt kan man nämna general Sihvos papper samt Statspolisens material.